

Láp- és ligeterdők

Riverine and swamp forests

J1b – Nyírlápok, nyíres tőzegmohalápok

Birch mire forests

Natura 2000: 91D0 * Bog woodland

Cönotaxonok: *Betula pubescenti-Sphagnetum recurvi* Zólyomi 1931, *Ophioglossa-Betuletum pubescentis* Riezing, Szollát et Simon 2008, *Salici pentandrae-Betuletum pubescentis* (Zólyomi 1931) Soó 1955

Definíció: Lombkoronaszintjében nyírek (*Betula pubescens*, *B. pendula*) által uralt, ligetes láperdők (záródás 50-80%). Lefolyástalan, pangó vízü medencékben megjelenő kis kiterjedésű állományok, az év nagy részében a talaj (illetve tőzeg) felszínéhez közeli, állandó felszín alatti vízborítás jellemzi őket. Talajuk tőzeg vagy tőzeges láptalaj, folyamatos – de nem jelentős – tőzegképződéssel. Aljnövényzetükben jellemzőek a lápi és mocsári növények, uralkodók a sásfélék, a mohaszint borítása jelentős. Ide tartoznak a kiszáradó nyírlápok is. Rögzítendő minimális kiterjedésük kb. 100 m².

Termőhely: Lefolyástalan, pangó vizes területeken alakulnak ki, méretük kb. 100 m²-től néhány hektárig változik. Létrejöhetnek folyóvizekhez kapcsolódó elzárt morotvákban, holtágakban, pangó vizes mélyedésekben, valamint víztesttől független lefolyástalan medencékben is. Jellemző a gypsztint (illetve talaj, tőzeg) felszínéhez közeli, állandó felszín alatti vízborítás. A vízszint hóolvadás után, illetve csapadékos időszakokban eléri a felszínt, aszályos időszakban 0.5 m alá is süllyedhet. Sárgásbarna színű vizük szerves anyagban gazdag, tápanyagban szegény, többnyire savanyú kémhatású. Talajuk változó vastagságú tőzeg, illetve tőzeges láptalaj, amely többnyire egy agyagos vízzáró réteg fölött helyezkedik el.

Állománykép: Alacsony, 8-10 m-es magasságot ritkán meghaladó, ligetes lombszintű, fényben gazdag erdők (40-60%-os záródás). A cserjeszint nem zárt, de borítása jelentős lehet. A lágyszárú szint felett, magassásos fiziognómiájú, az edényes növények tövében jelentős borítású mohaszint alakul ki. Egyes állományaikban a lágyszárú borítás kisebb, de

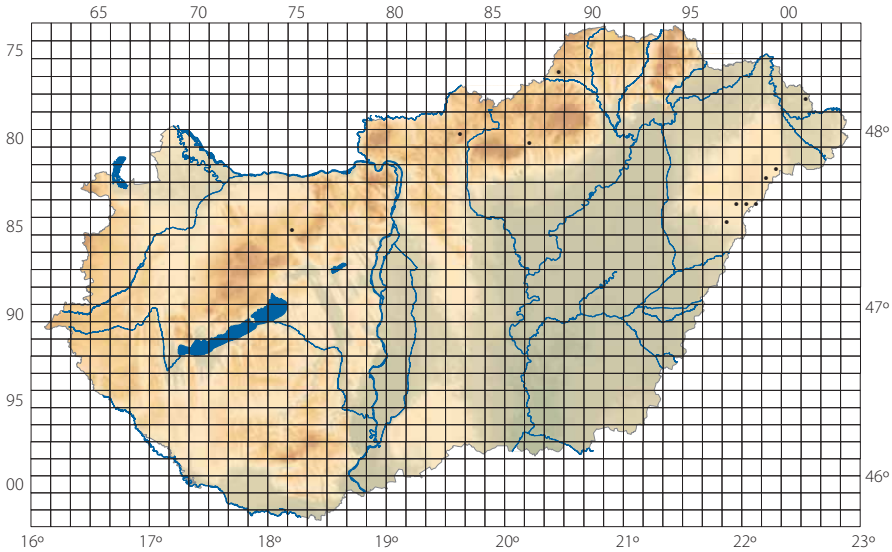
a tőzegmohák zárt szőnyeget képezhetnek. A mélyebb fekvésű magassásos vegetáció és a fák töve körül megjelenő szárazabb részek növényzete gyakran szerkezetében eltérő, zsombék-semlyék komplexet alkothat. A különböző állományok uralkodó fajai jelentősen eltérhetnek mind az edényesek esetében, mind a mohaszintben.

Jellemző fajok: A lombkoronaszint uralkodó fajai a molyhos és a bibircses nyír (*Betula pubescens*, *B. pendula*), néhol gyakori lehet a babérfűz (*Salix pentandra*) is. A cserjeszintet elsősorban a rekettyefűz (*Salix cinerea*) és a kutyabenge (*Frangula alnus*), valamint a nyírek újlata alkotja, de gyakran megjelenik a kányabangita (*Viburnum opulus*) és a rezgő nyár (*Populus tremula*).

A gypsztint magassásos részében elsősorban a mocsári, a parti, a gyapjasmagvú és a rostostövű sás (*Carex acutiformis*, *C. riparia*, *C. lasiocarpa*) válhat uralkodóvá, de a degradáltabb állományokban nagyobb mennyiségben jelentkezik a nád (*Phragmites australis*), a békaszittyó (*Juncus effusus*) és a csalán (*Urtica dioica*) is. Gyakori lehet a közönséges lizinka (*Lysimachia vulgaris*), vízi peszérce (*Lycopus europaeus*), az ebszőlő csucsor (*Solanum dulcamara*), a gyapjúsások (*Eriophorum* spp.), a tőzegeper (*Potentilla palustris*, syn. *Comarum palustre*), a mocsári gólyahír (*Caltha palustris*), a dárdás nádtippán (*Calamagrostis canescens*), a mocsári kocsord (*Peucedanum palustre*).

A nyírek körüli magasabb térszíneken a páfrányok (tőzegpáfrány – *Thelypteris palustris*, szálkás pajzsika – *Dryopteris carthusiana*, hölgypáfrány – *Athyrium filix-femina*) válnak uralkodóvá, gyakori itt a nyúlánk és a villás sás (*Carex elongata*, *C. pseudocyperus*).

A mohaszintben az alacsonyabb térszíneken vagy a tőzegmohák válnak uralkodóvá (elsősorban *Sphagnum angustifolium*, *S. fallax*, *S. flexuosum*, *S. palustre*, *S. squarrosum* és *S. fimbriatum*), vagy egyéb lombosmohák az uralkodóak, mint az *Aulacomnium palustre*, *Amblystegium riparium*, *Brachythecium rutabulum*, *B. mildeanum*, *Calliergonella cuspidata*, *Calliergon stramineum*. A fák körüli szárazabb részeken más mohák jellemzőek, mint pl. *Polytrichum commune*, *Amblystegium serpens*, *Pohlia nutans*, *Lophocolea*

heterophylla, *L. bidentata*, *Hypnum cupressiforme*, *Plagiomnium* és *Plagiothecium*-fajok.

Elterjedés: Az északi félteke boreális területeinek jellemző élőhelye, de szigetszerűen ettől délebbre is megjelenhetnek. Az egyik legritkább magyarországi élőhely (összesen 21 ha). Ezek az Északi-középhegységben (Mátra: Sirok, Putnoki-dombság: Kelemér), a Szatmári- és a Beregi-síkon, a Nyírség déli részén, valamint a Vértes nyugati lábánál találhatóak. Ritkaságát a lápok kiszáritása mellett elsősorban a termőhely eredendő ritkasága okozza.

Vegetációs és táji környezet: A nyírlápok általában lápi-mocsári vegetációtípusok között, mozaikosan jelennek meg, környezetükben leggyakoribbak a fűzlápok [J1a], a magassásosok [B5] és a mocsárrétek [D34]. Ritkábbak, de még jellemzőnek tekinthetők a zombékosok [B4], kékperjés rétek [D2], a tőzegmohalápok [C23], a nedves magaskórósok [D5, D6], a nádasok [B1a], láp- és mocsárerdők [J2] és a keményfás ártéri erdők [J6] is.

Alegységek, idetartozó típusok:

1. A babérfűzes nyírláp nagyobb folyóvölgyeink lefolyástalan, pangó vizes területein fordul elő, elsősorban a Nyírségben, de a Hanságban és a Dráva-síkon is megjelenhetnek (megjelenhettek). A tőzegmohás nyírlápokhoz képest többnyire tápanyagban gazdagabb, kevésbé savanyú lápok. Lágyszárú szintjük zártabb, el-

sősorban a *Carex acutiformis* és *Thelypteris palustris* uralkodik bennük, nagyobb a mocsári fajok aránya. Mohaszintjük kevésbé zárt, „barna mohák” uradják.

2. A nyíres tőzegmohalápok elsősorban tőzegmohalápokon jelennek meg, Sirokon, Keleméren és a Beregi-síkon. Kis kiterjedésű állományok. Tápanyagszegényebb, savanyúbb kémhatású élőhely, mint az előző altípus, lágyszárú szintje fejletlenebb, elsősorban ebben az altípusban található meg az *Eriophorum*-fajok és a *Carex lasiocarpa*. A mohaszintet főleg a tőzegmohák zárt szőnyege alkotja.

3. Ingadozó vízellátású („kiszáradó”), meszes homokon kialakult molyhos nyíres láperdők a Vértes nyugati lábánál. Kettős cönológiai karakterű (egyszerre lápi-mocsári, illetve üde erdei) élőhely, a gyepszint gyakoribb fajai: *Molinia caerulea*, *Sanguisorba officinalis*, *Selium carvifolia*, *Deschampsia caespitosa*, *Ophioglossum vulgatum*, *Carex acutiformis*, *Galium odoratum*, *Circaea lutetiana*, *Stachys sylvatica*, *Brachypodium sylvaticum*, *Angelica sylvestris*, *Veratrum album*. A mohák gyakorlatilag hiányoznak.

Nem idetartozó típusok:

1. Fűzlápok [J1a], tőzegmohás átmeneti lápok és tőzegmohalápok [C23], zombékosok [B4], nem zombékoló magassárrétek [B5], égerlápok [J2]. Mind a fátlan lápi élőhelyektől, mind a különböző láperdőktől a nyír (elsősorban a *Betula pubescens*) bizonyos záródást (40-80%) elérő dominanciája alapján határozhatjuk le, a lágyszárú szint szerkezetében és kompozíciójában az

Nyíres tőzegmohaláp a keleméri Nagy-Mohoson

állományaikkal határos egyéb lápi vegetációtípusoktól gyakran nem vagy kevéssé különbözik.

2. Nem tartoznak ide a Duna-Tisza köze nyíresei, illetve nyíresedő kékperjései, valamint a Hanság vagy a Nyírség pionír nyíresei (ekkor az uralkodó faj a *Betula pendula*) [RB].

Természetesség: Természetességüket és regenerációs potenciáljukat a fűzlápokhoz [J1a] hasonlóan a terület vízellátása határozza meg. Mind a vízellátottság, mind a reduktív viszonyok meghatározók aljnövényzetükben. Többnyire lágyszárú lápi közösségek, átmeneti lápok, magassásosok beerdősülésével jönnek létre (ez a láp szempontjából akár degradációnak is felfogható, de természetes folyamat).

5-ös: A közelmúltban drasztikus zavarásoktól mentes, jó vízellátottságú állományok, aljnövényzetét a „jellegzetes fajok”, illetve „alegységek” részben felsorolt lápi, kisebb mértékben mocsári növények alkotják, az ott felsorolt jellegzetes kísérő és karakterfajokban gazdag állományok.

4-es: Az eredeti vegetáció uralkodó elemei még megvannak, de sok kísérő elem hiányzik, gyakorivá válnak a degradációra utaló fajok (*Juncus effusus*, *Urtica dioica*), de ezek nem válnak uralkodóvá. Jellemző állományokra a gyakori kiszáradás.

3-as: A láp már régóta rossz vízellátottságú, kiszáradt, de még a lápi-mocsári fajok meghatározók, a színező elemek hiányoznak, zavarástűrő fajok és üde erdei elemek uralkodnak, az inváziós fajok aránya viszont kicsi.

3-as: A nyíreken kívül a vizes élőhelyek zavarástűrő elemei, esetleg üde erdei fajok alkotják csak a vegetációt, de kis gyakorisággal még túlélnek az egykori nyírláp uralkodó fajai. Az inváziós fajok borítása jelentős.

2-es: A jellegzetes lápi elemek, az egykori magassásos vegetáció hiányzik, vagy csak nyomokban maradt meg, az inváziós fajok aránya jelentős.

2-es: A nyírek alatt inváziós fajok monodomináns állománya található, de az eredeti élőhely felismerhető. Tőzegmohalápokban a nyírlápok (nyíres foltok) kiterjedése, a nyírek záródása gyakran a tőzegmohaláp degradációjával, szárazodásával van összefüggésben, ezért a természetvédelem gyakran visszaszorítja a nyírfákat a fátlan tőzegmohaláp megóvása érdekében (pl. Sirok: Nyírjes-tó, Bereg: Bábtava).

Regenerációs potenciál: Ha a faállomány alatt legalább foltokban túléltek az egykori nyírláp uralkodó edényes és mohafajai, valamint nem alakultak ki inváziós fajok homogén foltjai, akkor általában jól regenerálódik a vízviszonyok kedvezővé válása után. A faállomány sarjadzás révén gyorsabban regenerálódik, mint az aljnövényzet, többnyire az uralkodó fagyedek is túlélnek a szárazabb időszakokat.

Minden legalább 3-as természetességű állomány, amelyben még túléltek az egykori nyírláp flórája (legalábbis a gyepszint és mohaszint uralkodó fajai), a megfelelő mennyiségű és minőségű vízállapotok visszaállítása után feltehetően jól regenerálódik. A lápok tartós jó vízállapota megakadályozza a nyírláp záródását, a zavarástűrő fajok előretörését. Erősen degradált (2-es természetességű) állományaiból az uralkodó zavarástűrő fajok (pl. *Juncus effusus*, inváziós gyomok), még jó vízellátottság esetén is nehezen szorulnak vissza. Ha a faállomány is és a lápi-mocsári közösség is eltűnt a területről, a regenerációra már csak kis esély maradt.

Szomszédos vegetációs folton, illetve felhagyott szántón megfelelő körülmények között – elméletileg – közepesen (ha a vízellátás folyamatosan biztosított, a nyírek legalább sarj formájában, a mezsgyéken túléltek a beavatkozást, a közelben a lápi közösségek megtalálhatóak) vagy rosszul (lassan, nem teljes mértékben, pl. ha az eredeti vegetáció maradványai teljesen eltűntek, és a lápi társulások nagy területen megszűntek a régióban) képes regenerálódni. De hazánkban ilyen esetekre a közeljövőben nem sok esély van, a nyírlápoknak megfelelő környezeti feltételek alapvetően hiányoznak.

Irodalom: Bartha et al. 1995, Boldogh & Farkas 2008, Borhidi 2003, Borhidi & Kevey 1996, Borhidi & Sánta 1999, Czenzthe 1985, Jakab & Lesku 1996, Kevey 1997a, 2008a, Lájér 1998a, Mucina et al. 1993, Riezing & Szollát 2008, Simon 1957, 1960, Soó 1934b, 1937, 1954b, 1955, 1960b, Standovár et al. 1991, Tinya & Tóth 2005, Vas 1983a, Zólyomi 1931, 1934, 1939b

Ódor Péter, Szurdoki Erzsébet, Kevey Balázs, Riezing Norbert

J2 – Láp- és mocsárerdők

Swamp forests

Natura 2000: 91E0 * Alluvial forests with *Alnus glutinosa* and *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion, Alnion incanae, Salicion albae*)

Cönotaxonok: *Angelico sylvestris-Alnetum glutinosae* Borhidi in Borhidi & Kevey 1996, *Carici elatae-Salicetum albae* Kevey 2008, *Carici elongatae-Alnetum* Koch 1926, *Fraxino pannonicarum-Alnetum* Soó et Járai-Komlódi in Járai-Komlódi 1958, *Molinio hungaricarum-Alnetum glutinosae* Kevey 2008, *Scirpo sylvatici-Salicetum fragilis* Kevey 2008, *Sphagno squarrosi-Alnetum* Sol.-Gorn. ex Pried. 1997, *Veratro albi-Fraxinetum angustifoliae* Kevey et Papp L. in Kevey 2008

Definíció: Időszakosan vagy állandóan vízzel borított éger-, kőris-, fűz- vagy ritkán tölgyerdők. Vízük meghatározóan pangó jellegű (láperdők) vagy magasabb vízállás esetén gyengébb áramlást mutat (mocsárerdők). A láperdők többnyire tőzeges talajúak, gypeszintjük lápi fajokban (pl. tőzegráfrány – *Thelypteris palustris*, zombék- és nyúlánk sás – *Carex elata*, *C. elongata*) gazdag, a mocsárerdők kevésbé tőzeges talajúak, gypeszintjük lápi fajokban szegény, helyüket mocsári növények veszik át. Az égerligetekkel szemben a láp- és a mocsárerdők gyertyános-tölgyes és bükkös fajokban igen szegények. Ide tartoznak a megváltozott vízellátású, kiszáradóban lévő állományok is. Rögzítendő minimális kiterjedése kb. 500 m². Az idegenhonos (többnyire inváziós) fa- és cserjefajok maximális aránya 50%.

Termőhely: A vízborítás anaerob körülményeket biztosít, ezért alattuk tőzgeképződés figyelhető meg. Glejes, tőzeges láptalujuk savanyú kémhatású, mészen és bázisokban szegény. Homokvidékek deflációs mélyedéseiben a termőhely vízellátottsága alapvetően a csapadékjárástól függ, a termőhelyi dinamika

láros réti talaj kialakulásához vezet. Vízutánpótlásukat dombhátak közötti völgyekben és buckák lábainál többnyire források, ártéri régiókban pedig a folyók talajvízszintje biztosítja. Kialakulásukat az atlantikus és a boreális éghajlati hatás jelentősen elősegíti, ezért a Kárpát-medencében elsősorban csapadékosabb sík- és dombvidékeken fordulnak elő, de megtalálhatók az Alföld kontinentálisabb tájain is. A mocsárerdők sík- és dombvidékek patakjai mentén, a szélesebb, ellaposodó völgyszakaszok tartósan víz alá kerülő öblözeteiben figyelhetők meg. Félig pangó vizes termőhelyük miatt némi ligeterdős sajátságokat is mutatnak. A tölgyes-kőrises mocsárerdők egykori árterek mélyedéseiben találhatók.

Állománykép: A láperdők felső lombkoronaszintjének magassága 15-20 m, ingólapok esetén alacsonyabb is lehet (8-10 m). A faállomány záródása közepes (kb. 50-80% között váltakozik). A 8-12 m magas és laza szerkezetű alsó lombkoronaszintet alászorult fák és egyes cserjék magasabbra nőtt egyedei képezik. Cserjeszintjük 2-4 m magas, borítása pedig 10-50%. Gyepszintjük borítása a vízállási viszonyoktól függő dinamikus változást mutat. Magas vízállás esetén borítása gyérebb (30-50%), alacsonyabb vízszint esetén pedig nagyobb (60-80%). A lágyszárú növények részben a fák közötti vízzel borított semlyékekben, részben az égerfák – talpszerűen kiszélesedő – gyökérfőin (ún. „lábás fák”) élnek, amelyek többnyire lombos mohákkal, ritkábban tőzegráfrányokkal sűrűn borítottak. A mocsárerdők hasonló képűek, jellemző az összefüggő vagy szakadozott sásos gyepszint.

Jellemző fajok: A lombkoronaszintet többnyire a mézgás éger (*Alnus glutinosa*) alkotja, de a kőrislápokon a magyar kőris (*Fraxinus angustifolia* subsp. *danubialis*, syn. *F. a. subsp. pannonica*) kerül előtérbe. Ritkábban uralkodó lehet a fehér és a törékeny fűz (*Salix alba*, *S. fragilis*) is. Szórványos elegyfák lehetnek: pl. zselnicemeggy (*Padus avium*), rezgő nyár (*Populus tremula*), vénic szil (*Ulmus laevis*), nyírek (*Betula* spp.). Ártéri láposodó morotvák mellett fűzfajok (*Salix* spp.) jellemzőek. A cserjeszintben jellemző a kutya-benge (*Frangula alnus*), a rekettyefűz (*Salix cinerea*), a kányabangita (*Viburnum opulus*), ritkán a fekete ribizke (*Ribes nigrum*) is megjelenhet.

A gyepszint legjellemzőbb fajai a következők: nyúlánk, zombék-, mocsári és parti sás (*Carex elongata*, *C. elata*, *C. acutiformis*, *C. riparia*), tőzegráfrány (*Thelypteris palustris*), szálkás és széles pajzsika (*Dryopteris carthusiana*, *D. dilatata*), mocsári kocscord (*Peucedanum palustre*), métegykóró (*Oenanthe aquatica*),